

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA. PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI 2 (1978—1985). BIBLIOGRAFIE ANALITICĂ — București, 1987, 153 p.

Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România, este nu numai o instituție care păstrează și asigură fondurile arhivistice instituționale ale statului, dar este o instituție care studiază aceste fonduri și publică rezultatele studiilor sale în publicații tipărite, apoi difuzate specialiștilor istoriei, bibliografilor, muzeografilor, arhiviștilor și chiar unui număr larg de cititori interesați de istoria și trecutul poporului nostru.

În acest scop, Direcția Generală a Arhivelor Statului a publicat încă din anul 1978 un prim volum cu titlul „Publicațiile Arhivelor Statului (1860—1977)”, bibliografie analitică care înregistrează 120 titluri de publicații. După titlu și descrierea bibliografică a fiecărei publicații urmează analiza cuprinsului.

După 1978, Direcția Generală a Arhivelor Statului a continuat să imprime alte 104 publicații. Bibliografia analitică a publicațiilor dintre anii 1978—1985 formează obiectul lucrării pe care o prezentăm.

Materialele arhivistice despre care s-au tipărit publicații între anii 1978—1985 sunt clasificate în următoarele 9 grupe: I. Ediții de documente (p. 7—33). II. Cataloge de documente (p. 34—42). III. Inventare și repertorii arhivistice (p. 43—46). IV. Îndrumătoare arhivistice (p. 47—64). V. Lucrări de prezentare a Arhivelor Statului (p. 65—96). VI. Albe de documente (p. 97—100). VII. Lucrări de istorie și științe speciale ale istoriei (p. 101—117). VIII. Bibliografie (p. 118). IX. Periodice (p. 119—120).

La p. 121—128, după cele 9 capitole, urmează Indicele alfabetic de titluri:

Direcția Generală a Arhivelor Statului urmărește în catalogul 2 al publicațiilor două probleme principale: să dea prioritate colecțiilor de documente tematiche; să pună în evidență acele publicații care sînt instrumente de informare științifică bazate pe colecțiile Arhivelor Statului (deci valorificarea tezaurului arhivistice).

Primul scop — gruparea tematică — s-a putut realiza datorită faptului că în perioada 1978—1985 au avut loc mai multe aniversări de evenimente istorice capitale: lupta pentru unitatea și libertatea națio-

nală: făurirea statului național român unitar (1918), temă care s-a materializat în mod general (pentru toți românii), dar și în mod regional (Banat, Bihor, Timișoara s.a.); unirea Principatelor (1859): răscoalele țărănești din 1907 (Prahova, Giurgiu, s.a.), aniversări locale (teatrul din Focșani, 150 de ani de la întemeierea orașului Alexandria: războiul pentru independență: dispoziții monetare, în legătură cu piața economică română unitară între anii 1862—1914 s.a.

Al doilea scop — valorificarea tezaurului arhivistice național — s-a materializat în publicații care aparțin celor 3 capitole din catalog: a) *Lucrări de prezentare a Arhivelor Statului* filiale județene, printr-o serie de micromonografii (p. 65—96), înregistrate în ordine alfabetică Alba, Arad ... Vrancea. Mai dezvoltate sînt prezentările pentru Iași și Craiova (respectiv p. 84—85 și 95—96).

b) *Lucrările istorice și de științe speciale*, 11 lucrări foarte importante. Aici este cazul să semnalăm cîteva lucrări de tip nou: Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie (1500 termeni); Paleografia slavo-română; Unirea Principatelor și Puterile europene; Sigilografia; Tiparul sălăjan: volumele antologice Mihai Viteazul și Unirea Țărilor Române; Izvoarele vechiului drept românesc s.a. Caracteristica acestor lucrări este că ele sînt întocmite nu numai pe baza materialelor de arhivă (în general, scris de mînă), dar și pe cărți tipărite din Biblioteca Arhivelor Statului și din alte biblioteci (unele chiar din țări străine).

Categoria *Albe de documente* vine cu o lucrare nouă: Scrierea chirilică românească, album cu studiu introductiv foarte util pentru începătorii descifrării scrierii chirilice.

Technica bibliografică este aceeași (cum era și firesc) ca în volumul I (1978), adică: titlul, autorul (cînd acesta este un colectiv de autori, numele acestora urmează titlului), descrierea bibliografică, locul, anul și numărul de pagini, analiza cuprinsului. Se folosește mai mult decît în volumul I (1978)

rezumatul și traducerea textelor de documente în limba franceză.

Titlurile sînt numerotate de la 1—104. Lista titlurilor urmează ordinea alfabetică pe autori sau după primul cuvînt din titlu. Un alt auxiliar prețios al Catalogului este indicele onomastic al autorilor.

Este necesar să mă opresc și asupra unui amănunt din concepția volumului, pentru că el este de mare folos cititorilor: la p. 143—153 este lista în limba franceză a titlurilor celor 104 publicații analizate în conținutul lor în catalog.

N-am nominalizat în această recenzie numele autorilor, nici cînd sînt autori individuali, nici cînd sînt în colectiv. Aduc

însă elogiul meu admirativ pentru competența lor științifică, pentru solidaritatea în muncă, calități fără de care nu s-ar fi putut realiza o muncă de erudiție minuoasă cum găsim în acest catalog de publicații. De altfel, multe dintre publicațiile tipărite au fost premiate de Academia R. S. România.

Cataloge 1 și 2, se constituie ca prețioase instrumente de lucru care vor ajuta dezvoltarea cercetărilor istorice și culturale. Ele îndeplinesc toate condițiile unei admirabile opere științifice.

DAN SIMONESCU

Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu, **Documente economice din arhiva casei comerciale Ioan St. Stamă**, vol. II. București, 1987, 926 p.

Apariția volumului al II-lea al Catalogului arhivei casei comerciale Ioan St. Stamă ne oferă un nou prilej de a sublinia importanța publicării unor izvoare sau instrumente de lucru, absolut necesare alcătuirii unor lucrări, care să reprezinte o contribuție reală, serios documentată, asupra formării burgheziei din sud-estul Europei, proces în care România — afirmația este susținută de o serie de cercetări din ultimii ani — a avut un rol deosebit în această zonă geografică. O dovadă în plus este și materialul documentar inedit cuprins în volumul de față.

Ca și în cazul volumului I al lucrării¹, cel de al doilea, care cuprinde rezumatele a 3739 documente ce se referă la perioada 1860—1876, are meritul de a facilita accesul specialiștilor la un mare volum de informații, inedite referitoare la viața economică, politică, socială și chiar culturală a popoarelor din sud-estul Europei. Căci bogata arhivă a Casei de comerț I. St. Stamă, cu întinsele ei ramificații, atît în zona balcanică, dar și în răsăritul și apusul Europei, oferă cercetătorilor, nu numai informații privind schimburile comerciale, operațiuni de credit și schimburi monetare interne și internaționale etc., dar și asupra pătrunderii capitalismului în agricultura României (date asupra arendășiei, a învoicilor agricole, a modernizării utilajului agricol etc.). De asemenea, dat fiind că volumul al II-lea se referă la o perioadă bogată în evenimente politice interne, ca urmare a constituirii statului român modern, și externe, ca urmare a intensificării luptei de eliberare de sub dominația otomană (ne referim în

special la răscoala cretană din 1866—1867), informațiile privitoare la viața politică și socială (schimbări de guverne, date asupra autorităților locale și guvernamentale etc.), îndeosebi pentru România și Grecia, sînt mai numeroase.

În „Nota asupra ediției” (p. 8—9) Natalia Trandafirescu precizează că o parte a documentelor din acest fond, referitoare la mișcările de eliberare ale grecilor (în original și traducere), au fost publicate în volumul „Poporul român și lupta de eliberare a popoarelor din Balcani (București, 1986). Considerăm că editarea în Anexă (p. 871—902) a traducerii integrale a 14 documente (p. 871—902) referitoare la sprijinul acordat de poporul român luptei de independență a grecilor, care nu au intrat în volumul mai sus citat, precum și a o serie de contracte de arendășie, sînt foarte utile pentru specialiști care nu pot utiliza textele grecești ale documentelor. Remarcăm, de asemenea, că volumul al II-lea ne oferă mai multe date asupra istoriei culturale (publicații, limbă, mentalități etc.) într-o epocă de profunde prefaceri social-politice în lumea balcanică, așa cum se remarcă și în foarte buna sinteză (alcătuită probabil de Natalia Trandafirescu) într-o limbă de circulație internațională spre a fi utilă și cercetătorilor străini și care apar sub titlul de „Postfață” (p. 753—756).

Indicii de localități, nume proprii și materii, prin întinderea (p. 757—868) și acribia cu care au fost alcătuiți, ar putea constitui o foarte bună și utilă lucrare aparte. În sfîrșit, facsimilele ce ilustrează volumul (p. 905—926) întregesc calitatea prezentării grafice a volumului.

Desigur că pe alocuri mai pot fi făcute unele îndreptări sau completări (cum este

¹ Prezentat în „Revista Arhivelor” nr. 4 (1984), p. 467 și urm.

cazul, de pildă, al denumirii cartierului din Atena, Chifisia și nu Chifizia, cum apare la p. 29 sau în indice), dar acestea sînt amănunte nesemnificative, față de marele volum de muncă depus de cei doi autori, aflați în fața unor texte grecești dificil de descifrat și cu nume proprii care, așa cum remarcă și Natalia Trandafirescu, apar în documentele originale în mai multe variante.

În concluzie, socotim că volumul al II-lea al Catalogului, este foarte bine alcătuit și va fi de un real folos specialiștilor din țară

Ion Dumitriu-Snagov, *La Romania nella diplomazia Vaticana, 1939—1944*, Editrice Pontificia Università Gregoriana Roma, 1987, 170 p.

În peisajul bibliografiei privind activitatea diplomatică în timpul celui de al doilea război mondial, cartea lui Ion Dumitriu Snagov abordează un domeniu aparte din istoria relațiilor internaționale ale României și vine să completeze seria lucrărilor deja publicate asupra relațiilor guvernului papal cu diferite state (Franța, Belgia, S.U.A., Italia, Anglia, Germania U.R.S.S.) în raport cu problemele specifice fiecăruia dintre ele. Detașarea cronologică de evenimentele istorice în condițiile promovării cercetării științifice, a promovării politicii de pace de către țara noastră permite — cu toată austeritatea accesului la arhivele curiei centrale a Vaticanului pentru epoca studiată — să se deslusească principiile de bază ale diplomației epocii precum și dinamica acesteia în cadrul unei strategii comune a forțelor de pace ale românilor și a structurilor catolice.

Cartea este deschisă de un *Proemio* semnat de Mons. Ioan Robu, cu funcția de a exprima cu obiectivitate trăsătura profund umană a colaborării celor două părți în perioada celei mai mari conflagrații armate și ideologice nazi-fasciste.

În construcția lucrării, autorul oferă în prima parte evoluția generală a relațiilor dintre România și Vatican, de la sfîrșitul secolului trecut și pînă la anul 1940, sub titlul *Precedențe* (Antefatii). De un mare interes istoriografic este cadrul politic al României interbelice și respectivele sale legături cu Roma papală, în condițiile provocărilor nazi-fasciste pe linia agresivității militarismului bismarckian, fapte puțin sau de loc cunoscute, susținute de numeroase documente inedite. Cea de a doua parte *România în documente ale celui de al doilea război mondial*, susținută și aici de o bogată și prețioasă documentare din arhivele Vaticanului (în cea mai mare măsură provenind din Arhiva Congregației Afacerilor Ecclesiastice

și de peste hotare. Ne exprimăm speranța că Direcția generală a Arhivelor Statului, va utiliza cunoștințele unei foarte bune specialiste în descifrarea documentelor grecești, cum este tovarăsa Natalia Trandafirescu, pentru editarea altor Cataloge sau a unor documente cuprinse în fonduri de aceeași factură (Arhiva Hagii Ianaș, St. I Moscu etc.) indispensabile alcătuirii unor lucrări referitoare atît la istoria poporului român, cît și a celorlalte popoare din sud-estul Europei.

OLGA CIGANCI

Extrordinare), este prezentată metodic în trei capitole, după problemele de conținut ale diplomației în care s-au angajat corpurile de reprezentare a intereselor celor două părți: 1. *Transilvania: apărarea păcii și respingerea horthysmului* tratează contrastul dintre politica nazi-fascistă (cu premeditarea timpurie a unui atac direct împotriva României care a condus la *Diktat-ul* de la Viena din 1940) și acțiunile S. Scaun care, prin Provincia eclesias-tică română de Făgăraș și Alba Iulia apăra principiul dreptului popoarelor la autodeterminare (deja exprimat la 1 decembrie 1918). Semnificative sînt aici probele unor tentative de colaborare româno-vaticane pentru ieșirea României de sub jugul Axei și armistițiul cu forțele antifasciste. 2. *Sprijinul evreilor* (în ambele sensuri, adică de ofertă și de răspuns la solicitare) relevă un adevărat comportament de conspirativitate între curia romană, guvernul român și organizații ale iudaismului intern și internațional, cu o susținută participare de masă, pentru salvarea a multe sute de mii de persoane de la holocaust. 3. *Asistența acordată refugiaților și prizonierilor de război*, de orice națiune, ideologie sau religie, de la primii polonezi evacuați cu guvernul lor în 1939 și pînă la ultimii aviatori americani căzuți în anul 1944 în bombardamentele masive în teritoriul țării, demonstrează o vie preocupare și cooperare a rețelei de slujitori ai păcii din România și din toate statele căzute pradă conflagrației.

În sfîrșit, sub titlul *În lumina realității* Ion Dumitriu Snagov formulează considerațiile concluzive asupra rezultatelor favorabile ale cooperării diplomației vaticane cu toate forțele iubitoare de pace din România — de la guvernul antonescian pînă la cazuri individuale din masele populare — avînd la bază o vocație comună, aceea de a apăra viața și demnitatea umană. Cartea lui Ion

Dumitriu Snagov este o sinteză interesantă de a aduce în istoriografia științifică probele obiective ale cursului istoriei, din care, dincolo de expresia directă a evenimentelor, documentele probează resursele spirituale de care a dispus un popor invadat — poporul român — pentru a interveni, prin actul revoluționar de masă de la 23 August 1944 în chip decisiv, la scutirea războiului și la victoria finală împotriva totalitarismului hitlerist.

Din tezaurul arhivistice craiovean. Prefectura județului Dolj. (serviciul administrativ) 1879—1888. Vol. III Inventar arhivistice 10) editat de Direcția Generală a Arhivelor Statului din R. S. România., București 1987

În contextul muncii actuale, de valorificare a moștenirii culturale, apariția celui de al III-lea volum al inventarului Prefecturii Dolj se constituie într-o remarcabilă realizare a istoriografiei românești.

Specialiștii arhiviști din cadrul Filialei Arhivelor Statului Dolj din Craiova au înțeles cu mulți ani în urmă să alcătuiească cea mai cuprinzătoare cale de a face cunoscut cercetătorilor din domeniul istoriei și chiar publicului larg de cititori conținutul fondurilor și colecțiilor din depozite prin elaborarea și publicarea unor lucrări arhivistice care au devenit, îndată după apariția lor, instrumente certe de informare științifică de primă mână.

Printre acestea, înțietatea o deține acest inventar arhivistic al Prefecturii Dolj, care este nu numai interesant și prețios, dar chiar indispensabil cercetătorilor, în istorie cu precădere. Cînd facem astfel de afirmații, luăm în considerație faptul că fondul de arhivă creat de Prefectura Dolj, în ciuda condițiilor improprietăți de conservare din trecut, și-a păstrat integritatea pe care puține alte arhive similare din țară o au. Dacă avem în vedere și distrugerea arhivei Primăriei Craiova din ordinul unui primar inconstient, înțelegem că pentru Oltenia tezaurul arhivistic al Prefecturii Dolj reprezintă o reală valoare.

Arhiviștii craioveni, înțelegîndu-și marea, au elaborat o serie de instrumente de specialitate de bună ținută științifică. În ceea ce privește întocmirea inventarului Prefecturii Dolj, de la volum la volum maturitatea colectivului de autori se vedește în tot mai mare măsură, fapt constatat la apariția ultimului volum publicat, de care ne ocupăm acum.

Autorii (Viorica Bora, Constantin Deca și Ion Zărzăre) au inclus în acest tom 2536 u.a. din anii 1879—1888, alcătuiind 533 pagini. Dintre acestea, 16 pagini alcătuiesc *intro-*

ducerea, în fapt prezentarea inventarului propriu-zis. Urmează rezumatele unităților arhivistice, însumînd 2536 de poziții. Inventarului i s-a alcătuit și un index onomastic, prin intermediul căruia cercetarea devine accesibilă sub orice raport.

Revenind la introducere, o succintă analiză a perioadei 1879—1888 oferă autorilor prilejul de a reliefa cu competență liniile directe ale evoluției societății românești după dobîndirea independenței de stat a României, aceasta constituind un puternic imbold pentru dezvoltarea economică și socială a țării și determinînd o adîncă înmîrișire pe calea progresului în toate domeniile de activitate.

În țară s-a format un puternic curent în favoarea protejării industriei naționale. În 1886 a fost adoptată o politică vamală protecționistă iar un an mai tîrziu, în aprilie 1887, a fost votată și legea cu privire la „măsuri generale spre a veni în ajutorul industriei naționale”. În urma punerii în practică a acestor legi, industria mecanizată, caracteristică forțelor de producție ale orînduirii burgheze, și-a accelerat ritmul de dezvoltare, cuprinzînd mai ales ramurile industriei ușoare — alimentară, textilă, pielărie, hîrtie — precum și ramurile producătoare de materii prime — petroliere și forestiere.

În prezentarea volumului, autorii arată cum, în 1886, județului Dolj i-a fost alocată suma de 20 000 lei pentru dezvoltarea meșteșurilor și a micii industrii la sate (poziția 1930 din inventar).

În acest ansamblu al evoluției istorice din România, județele oltene — Dolj, Gorj, Mehedinți, Vîlcea și Roman — ocupau un loc important atît prin ponderea lor economică, cît și prin tradițiile revoluționare ale locuitorilor de pe aceste meleaguri.

Fixînd cadrul general, autorii celui de-al III-lea volum al inventarului Prefecturii

Dolj analizează, în continuare, situația economică, socială și culturală a județului Dolj, evidențiind trăsăturile caracteristice ale acestei regiuni. Ei subliniază convingător cum, în perioada următoare războiului de independență, Oltenia — deci inclusiv Doljul — a fost una din provinciile României care, ca urmare a inegalității și anarhiei în repartitia geografică a dezvoltării industriei capitaliste, a cunoscut un ritm lent de evoluție, din acest punct de vedere, economia ei rămânând predominant agrară. Ca urmare, deși pe plan general asistăm la ascensiunea capitalismului, în Oltenia noua evoluție a economiei s-a manifestat în special prin prelucrarea materiilor prime oferite de agricultură și de servirea propriu-zisă a agriculturii. Faptul acesta este pe deplin reflectat, în acele vremi, în sensul că documentele tratând problema agrară sînt majoritare: proprietatea agrară, relațiile agrare consfințite prin legislația și învoiele agricole, administrarea și exploatarea moșiilor și a pădurilor de stat, situații statistice înglobînd producția agricolă, zootehnia, apicultura, unelte și mașinile agricole utilizate în județ.

În mod just autorii accentuează eforturile administrației în vederea extinderii suprafețelor arabile, introducerii în cultură a unor soiuri mai productive, diversificării culturilor, îmbunătățirii raselor de animale, executării unor lucrări de îmbunătățiri funciare (ca, de exemplu, construirea de diguri pentru prevenirea inundațiilor terenurilor arabile pe raza comunelor Bechet și Coșoveni — vezi poziția 445, 1433—1434 din inventar).

Un spațiu larg îl ocupă documentele relative la lacunele aplicării legii agrare din 1864, la efectele modificării legii învoielilor agricole din anul 1882. Însăpriea, exploatarea și ridicat la luptă țărănimia doljeană, anunțînd amplele mișcări din mediul rural de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Autorii evidențiază importanța răscoalelor țărănești din 1888 care au cuprins — după cum arată izvoarele documentare (vezi poziția 2372 din inventar) — comunele Urzicuța, Valea Stanciului și Cirna, cu tendință de extindere către Bistret și Negoiu.

Documentele relevă procesul de radicalizare a păturilor de bază ale țărănimii. Acțiunile sătenilor olteni se înmulțesc și tind să se organizeze sub influența antrenării în viitor, alături de proletariat, în lupta pentru răsturnarea claselor dominante și pentru lichidarea exploatarea.

Dezvoltarea statului modern român, în condițiile cîștigării independenței, a determinat și amploarea comerțului intern și extern, impunînd totodată extinderea șoselelor

precum și a rețelei de căi ferate. În 1880, în conformitate cu legea specială din 26 ianuarie, a început rîscumpărarea de către statul român a căilor ferate de la o serie de societăți particulare cu capital străin. Autorii semnalează de fiecare dată documentele referitoare la relațiile comerciale pe piața internă și externă, la modernizarea căilor de comunicație, la organizarea serviciilor telegrafice și poștale.

Cîștigată pe cîmpurile de luptă din Bulgaria, pe rețelele de la Plevna, Rahova, Grivița și Smîrdan, independența de stat a României a deschis noi căi și a stimulat lupta forțelor progresiste ale țării nu numai în domeniul dezvoltării economice, dar și al vieții spirituale. În mod firesc, așa cum autorii volumului prezintă documentele din inventar, cultura acestei perioade reflectă transformările sociale și politice, contribuind, la rîndul său, la înaintarea societății. Învălmîntul doljean beneficiază și el, în cadrul general, de o dezvoltare semnificativă prin evidența sporire a numărului de școli, înregistrîndu-se și o nouă orientare, desigur incipientă, de specializare (școli de comerț, de agricultură, de meserii și profesionale). În *introducere*, autorii acordă spațiu corespunzător diferitelor aspecte privind nu numai probleme legate de învățămînt, dar — în egală măsură — și celor menite să evidențieze dezvoltarea culturii.

În condițiile social-economice și politice din perioada dată, cînd preocuparea oficialităților pentru probleme de cultură și artă era aproape inexistentă, apariția unor focare de răspîndire a artei și culturii în rîndul maselor era rezultatul unei munci de apostolat desfășurată de oameni cu vederi progresiste, buni patrioți și entuziaști propagatori. Inițiative de felul acestora au pornit, de obicei, din precăma unor școli, din partea unor dascăli ieșiți din popor și legați de el.

De pildă, în anul 1878 s-a înființat la Craiova *Clubul profesorilor*, iar în 1880 și-a început apariția tot aici o prestigioasă revistă didactică „Vocea română”, un mare merit în realizarea acestor adevărate fapte de cultură revenindu-i directorului liceului craiovean, George Marin Fontanin, membru al Academiei Române.

Autorii inventarului Prefecturii Dolj au relevat cele mai semnificative realizări din acest domeniu de activitate, așa cum apar ele reflectate în documentele vremii.

Considerăm că au fost, în continuare, urmările competent și celelalte aspecte de activitate (administrație, sănătate, armată, etc.), analiza perioadei istorice fiind împletită în mod firesc cu ilustrarea fiecărui proces istoric tratat în arhiva Prefecturii Dolj.

În încheierea introducerii, au fost date și lămuririle cu privire la metodologia folosită

în elaborarea lucrării. Constatăm cu această ocazie că, păstrând aceleași norme de lucru bine gândite și consecvent aplicate, autorii au realizat o lucrare compactă apărută, datorită multitudinii documentelor, deocamdată, în trei volume distincte.

Inventarul care urmează este elaborat după rigorile impuse de știința arhivistică. El este redactat cu multă claritate, redă esențialul cuprins în fiecare unitate de păstrare, folosește o exprimare adecvată unei astfel de lucrări.

Considerăm că și volumul al III-lea din inventarul Prefecturii Dolj, inventar de înaltă ținută științifică, are o valoare incontestabilă pentru istorici, cadre didactice, studenți, elevi, filologi. El orientează pe cercetători într-un mare număr de documente, orientându-i în investigarea de care au nevoie pentru elaborarea lucrărilor, eco-

nomisindu-le timpul și scutindu-i de eforturi ce pot fi îndreptate spre alte componente ale muncii de cercetare.

Nu putem să nu reliefăm, de asemenea, stilul caracterizat prin concizie și limpezime al întregii lucrări, fapt ce-i conferă accesibilitate în rândul unor categorii diverse de cititori.

Luind în considerație calitățile științifice intrinseci ale lucrării, apreciem că autorii au adus o contribuție fundamentală la cunoașterea perioadei istorice 1879–1888.

Subliniem, în încheiere, sprijinul permanent și de înaltă competență științifică acordat autorilor la realizarea prezentului tom, ca și la cele anterioare, de tovarăsa Gabriela Mărășoiu din Direcția Generală a Arhivelor Statului.

ILEANA PETRESCU

Iosif I. Adam, Ioan Pușcaș, Izvoare de demografie istorică, II. Secolul al XIX-lea-1914. Transilvania (contribuție: Gheorghe Socol), București, 1987 (Direcția Generală a Arhivelor Statului), 774 p.

Istoria populației și a politicii populației — obiectul demografiei istorice — este un vechi domeniu de cercetare. La noi, spre pildă, cel dintâi care a formulat chiar o teorie în materie a fost Miron Costin: în timpul marilor migrații, românii ar fi trăit retrași în munți, după care ar fi săvârșit cel de-al doilea descălecăt; creată în anume context social, ideologic¹ și menită a avea un destin de excepție în istoriografia românească, teoria încheia în sine și teze realiste. Dezvoltată în primele decenii postbelice în mai multe țări, demografia istorică evoluează și în prezent în lume, cînd tînde vădit a-și schimba și înfățișarea din anii 1950–1970. Acesta este cadrul în care cercetarea românească s-a integrat, în ultimii 20 de ani, în cea europeană și mondială.

În ciuda modificărilor, adesea de esență, cunoscute prin vremi de mersul studiilor în lume, ele și-au arătat mereu implicațiile interpretative, de valoare istoriografică și politică. Marea forță a cercetării noastre rezidă în adevărurile pentru care militează — autohtonie, permanența și unitatea poporului român —, pe care le opunem falsificărilor ce apar uneori peste graniță. Volumul de documente asupra căruia zăbovesc aceste pagini, ca și cel precedent², fruct al unei frumoase inițiative a DGAS, sînt o piatră

de temelie pentru dezvoltarea de perspectivă a științei noastre, în acțiunea sa pentru interesele supreme ale țării. Căci esențialul în al doilea volum de *Izvoare* rezidă tocmai în faptul că piesele cuprinse furnizează dovezi incontestabile ale caracterului românesc al Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului, mărturii ale tot mai trănietelor legături dintre aceste provincii și Principatele extracarpatice, apoi România³.

Introducerea (p. 5–24), aparținînd dr. Iosif I. Adam, este un serios studiu demografic. Se stabilește evoluția populației teritoriului românesc trascarpatic (totală, precum și pe medii — urban, rural) în anii 1869–1910. Se demonstrează că românii au constituit dintotdeauna populația majoritară: la 1835 se aprecia că 66,5 la sută din locuitorii Transilvaniei erau de religie ortodoxă și greco-catolică (la 1850 se calcula a fi 62,3); la 1842, în dieceza romano-catolică a Oradei ci reprezentau 58,3 la sută etc.: situația s-a perpetuat și în a doua

² Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică, I. Secolul al XVIII-lea Transilvania* (contribuție: M. Spiridoneanu), București, 1986 (Direcția Generală a Arhivelor Statului), 435 p. + 12 tabele.

³ În același sens, dar în mare măsură pe alt plan, un volum anterior: *Premise ale formării pieței economice unitare românești. Documente, 1862–1914*, ed. Iosif I. Adam (contribuții: Alex. Pál-Antal, Gh. Socol, M. Spiridoneanu), București, 1983 (Direcția Generală a Arhivelor Statului).

¹ P. P. Panaitescu, *Miron Costin. Studiu biografic și literar*, în M. Costin, *Opere*, E.S.P.L.A., 1958, p. 25; I. Donat, în *Istoria poporului român*, ed. A. Otetea, Editura Științifică, București, 1970, p. 10; etc.

jumătate a sec. XIX, preum și la începutul celui următor. Conviețuirea cu românii caracteriza toate celelalte populații: secui, maghiari, sași, șvabi, evrei etc. Se prezintă structura populației pe grupe de vîrstă și pe ramuri de activitate. Migrația externă la sfîrșitul secolului trecut și la începutul acestuia a fost determinată de complexe fenomene economice și social-politice, între care se evidențiază înainte de toate înăsprirea aspirării naționale sub regimul dualist, precum și intensificarea stratificării țărănimii și a proletarizării unei părți însemnate a populației de la vest de Carpați. S-a petrecut, în mare măsură, o masivă transmigrație dincoace de munți⁴ (cea de-a treia, adăugăm noi, în mileniul acesta; cele anterioare s-au desfășurat în sec. XIII—XIV și în anii 1761—1767, toate fiind grefate pe firul trecerilor seculare de dincolo), important element de intensificare a legăturilor între provinciile românești, de potențare a temeiurilor ce făceau inevitabilă și necesară unificarea lor.

Notă asupra ediției (p. 25—27) și *Evoluția teritorială a instituțiilor politico-administrative din Transilvania (secolul al XIX-lea)*, documentar alcătuit de Ioan Puscaș (p. 28—36), prefațează în continuare volumul.

Se publică apoi 126 de materiale, în bună parte inedite ori culese din publicații rare, date cu începere din 1813, dar I. H. Benigni von Mildenberg analizează în 1837 evoluția demografică de după 1786 (nr. 3), iar Johann Hintz o studiază pe cea din 1846 comparativ cu anul 1766 (nr. 12). Ultima piesă este din noiembrie 1914. Astfel încît, pe aproape 750 de pagini, se îngrămădește o uriașă cantitate de date, referitoare la un veac și jumătate de istorie națională, cifre care vor face incintarea perenă a nenumăratelor generații de istorici, demografi, economiști, sociologi, geografi, medici etc. Pentru realizarea volumului s-a depus o muncă enormă, la înalt nivel de profesionalitate: se publică textul original (în latină/română/germană/maghiară) și traducerea românească; se redau, în aceasta din urmă formele românești ale toponimelor; se introduc note cu precizări; rezumatul fiecărui material se editează într-o listă inițială (p. 37—42) și ca introducere la piesa dată; la

finele acesteia se notează cu scrupulozitate sursa.

Poate că, de-a lungul anilor, unii colegi vor observa deteriorarea vreunei date. Preintîmpinăm reproșul și prin faptul că textul se publică de regulă de două ori, deci restabilirea va fi lesnicioasă; dar mai ales prin constatarea că, fiind puse în circulație multe mii de cifre, erori minuscule se dovedesc neguvernabile. Sau, poate, se va evidenția vreo trăsăție perfectibilă; existența și a versiunii originale este de natură a ne feri de erori. Este de repetat: s-a depus o muncă serioasă, eficientă.

Dacă totuși se menționează anumite goluri, ele sînt de avut în vedere pentru alte editări de izvoare, ca și pentru studii ulterioare: despre Crișana și Maramureș nu sînt materiale pînă la 1842; din prima jumătate a sec. XIX, cu referire la Banat figurează o singură piesă (nr. 5: anul 1838). Populația nenobilă din comitatul Caraș; migrația internă, mobilitatea spre orașe și zonele industriale este dificil de perceput în lumina volumului de față; sînt puține lucruri cu referire la proletariat (număr, structură, răspindire ș.a.) și, în general, privitoare la structura socio-profesională a populației (cele ce există se referă aproape toate numai la 1900 și 1910).

Recenzia ar trebui să evidențieze, printre cele 126 de materiale ale volumului, pe cele mai valoroase? Este însă lucrul cel mai greu de împlinit, căci absolut toate sînt importante. Benigni prezintă granița militară transilvană la 1803 și 1813 (nr. 1). Fiecare comitat, district și scaun din Transilvania este arătat la 1833 cu numărul localităților și al locuitorilor, unele și alții fiind inserați pe categorii (nr. 2). La 1838, se dau detalii pentru fiecare așezare umană din districtul Brașov (nr. 4), tot așa la 1842 cu referire la dieceza romano-catolică a Oradei (nr. 7) și cea greco-catolică a Făgărașului (nr. 8). Se reproduc importante studii ale lui Johann Hintz asupra populației intracarpatică la 1839 și 1846 (nr. 11, 12, 14). Sînt editate piese ale recensămințelor din 1850 și 1857, precum și analize asupra lor și asupra statisticii mișcării populației dintre acei ani (nr. 15—17, 19—29). A. Brote publică la 1869 în „Transilvania” un interesant studiu asupra evoluției populației provinciei în anii 1857—1865 (nr. 30). După 1869 datele statistice devin abundente și ele sînt larg reprezentate în tot restul volumului, dar — pe măsură ce veacul își vede sfîrșitul tot mai aproape — conscriptorii uzează din ce în ce mai insistent de anumite procedee pentru a altera realitățile, în evidente scopuri tendențioase: se înregistrează nu național-

⁴ Despre transmigrația — temporară și definitivă — la est și sud de Carpați a se vedea și *Premise...*, p. 31—35 (studiul introductiv al editorului), precum și mai multe documente. Subzistă și o bibliografie anterioară destul de largă, mai veche și mai nouă.

tatea, ci limba maternă: în mod artificial se ridică procentul celor de limbă maghiară.

Un studiu important dă G. Barițiu în 1878, când analizează datele statistice de după 1850 (nr. 42). În prealabil, el caută a discerne — printre cei dinții — cauzele masivelor subînregistrări ale populației Transilvaniei în primul secol al stăpînirii Vienei: 1) împotrivirea poporului, care înțelege urmările unei conserieri depline — „încălcarea” obligațiilor față de Imperiu; 2) „proprietarii feudali aruncă mii de obstacole în calea comisiunilor și se încearcă să se ascundă cit s-ar putea un mai mare număr de iobagi, cu scopul învederat ca rămînînd aceia scutiți de sarcinile statului, cu alit mai mult să poată contribui pentru acei seniori”; 3) interesele nobilimii și ale conducerii Pămîntului crăiesc de a împiedica înființarea regimentelor grănicerești, înimaginabilă fără o relativ corectă reprezentare a inventarului uman al Ardealului (p. 265—266). Barițiu apare astfel un precursor timpuriu al teoriei caracterului deficitar al statisticilor de populație, într-o zonă mondială „B”, în sec. XV—XIX, elaborată — în lucrări publicate cu începere din 1969 — de cel ce notează aceste cuvinte.

În fine, cîteva lucruri de detaliu. Cauzele scăderii efectivului demografic al Transilvaniei în anii 1869—1880 se caută, în mod tradițional, în efectele holerei din 1872—1873 (p. 7: p. 22, n. 12). Acum în urmă însă s-a demonstrat convingător⁵ că avem de-a face cu depășirea nasterilor de către decese în general în anii 1871—1875, 1877—1878 și 1882, ceea ce pune în cauză nu numai amintita epidemie, ci mai ales influența unor procese sociale.

Cercetătorii — care vor profita de marea bogăție a cărții în discuție — vor regreta mereu că documentarul asupra evoluției politico-administrative n-a fost însoțit de hărți, capabile a înfățișa rondările succesive ale teritoriului nostru ultra-montan cu începere de la sfîrșitul veac. XVIII. Or,

problema este complicată și crează uneori mari dificultăți interpretative, într-un ținut în care statistice referitoare, spre exemplu, la numai 8 ani (1850—1857) folosesc — din cîte știm — nu mai puțin de trei diviziuni administrativ-teritoriale distincte.

Se simțea nevoia unei traduceri a rezumatelor materialelor publicate într-o limbă de circulație, mai ales pentru că o parte din piese sînt numai în limba română, ori în română și maghiară. În felul acesta utilizarea *Învoarelor* devenea mai lesnicioasă și mai frecventă și în multe alte părți ale lumii.

Am îndrăznit oare a observa prea multe la o carte care împreună cu sora sa (vol. I) — constituie, prin factura lor, o premieră în arena literelor românești? Ne simțim atunci datori să asigurăm pe toți cei care vor parcurge aceste pagini că cele de mai sus nu s-au vrut reproșuri, ci numai mărturia dorinței spre necesara înaltă calitate, într-un moment în care demografia noastră istorică este pe punctul de a-și abandona adolescența, pentru a accede la maturitate.

Fie deci ea și editorii — cunoscuți și stimați arhiviști și cercetători — să primească aceste rinduri drept o recunoaștere a meritelor și un indemn pentru munca viitoare. Iar faptul că două volume de piese documentare tematice din sec. XVIII—XX au fost editate sub genericul *Învoare de demografie istorică* nu dă oare dreptul cititorilor să speră că, în felul acesta, s-a deschis o nouă colecție? Că anii viitori le vor rezerva plăcuta și trebuincioasă plăcere de a parcurge tomuri asemănătoare cu privire la diverse provincii istorice românești, în diferite epoci? Nu sînt un simbol de această tonalitate culorile ce-au investit vol. I și II, respectiv roșu și albastru, ce-și așteaptă naturala complinire — galbenul — prin trecerea la alte ținuturi?

LOUIS ROMAN

ANALE DE ISTORIE nr. 1—6, 1987

Periodicul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., revista „Anale de istorie”, înscrisă în cele șase numere ale sale din 1987, cu rigoarea

⁵ Acațiu Egyed, *Situația demografică a județului Cluj între anii 1857—1910, în Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, ed. N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 174—181.

științifică caracteristică, articole cu o densă și documentată informație istorică, menite să-și aducă aportul la aniversarea unor momente însemnate din istoria poporului român și la îmbogățirea cu noi date a orizontului nostru istoric. Revista este structurată pe rubricile permanente cunoscute: Articole — Comunicări, Studii documentare, Viața științifică, Însemnări, sau temporare: rubricile aniversare, Pagini de istorie universală, Mărturii istorice, Militanți de

seamă ai mișcării muncitorești internaționale, Critică și bibliografie, Revista revistelor.

Sărbătorirea tovarășului Nicolae Ceaușescu cu ocazia aniversării zilei de naștere și omagierii îndelungatei sale activități revoluționare prilejuiește Analelor de istorie — nr. 2/1987 — publicarea Scrisorii Comitetului Politic Executiv al F.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Guvernului Republicii Socialiste România și Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la acest moment aniversar de înaltă emoție din viața poporului nostru.

Același număr 2/1987 publică Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. adresată tovarăsei Elena Ceaușescu cu prilejul aniversării zilei de naștere.

Aniversarea a 80 de ani de la marea răscoală a țărănilor din 1907 este marcată în numărul 1/1987 prin trei articole: cel intitulat „Semnificația istorică a marii răscoale a țărănilor” al lui Ion Popescu-Puțuri, caracterizează răscoala țărănilor români prin elocvențele cuvînte: „cea mai importantă ridicare la luptă a țărănimii din Europa în epoca dezvoltării sale capitaliste”. Autorul reamintește antrenarea tuturor claselor și grupărilor sociale existente în tatul român, verificarea în toiul luptei a potențialului revoluționar al maselor, înfrînsirea pe care a avut-o asupra atitudinii forțelor politice ale țării problema agrară. Articolul prezintă în continuare urmările politice ale răscoalei, ecoul internațional, importanța ei în transformarea revoluționară a societății, îndreptățind înalta apreciere a secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu față de evenimentele din primăvara anului 1907 „care au demonstrat maturitatea politică a țărănimii, hotărîrea ei de a acționa cu toată energia împotriva nedreptăților sociale, pentru a fi stăpînă pe pămînt și a participa cu întreaga sa forță la dezvoltarea generală a țării, la asigurarea independenței și suveranității patriei”.

În același ciclu de articole Ion Ilincioiu prezintă „Solidaritatea clasei muncii — toare, a intelectualității și a altor categorii sociale, cu lupta eroică a țărănimii înfățișează sintetic situația țărănimii în 1907 așa cum apare în ziarul „România muncitoare” punînd în lumină cauzele care au determinat ridicarea la luptă a țărănimii. Intelectualii din Muntenia, Oltenia și din alte regiuni ale țării, fac front comun cu țărăni, unii din ei căzînd eroic „răpuși de gloanțele pacificatorilor: „Cauza dreaptă” a națiunii cum o numea dr. I. Cantacuzino, unul din fondatorii celei de-a doua serii a

ziarului „România muncitoare” trebuia realizată integral.

Prezentînd etapele parcurse de agricultura românească de la Congresul al IX-lea pînă-n prezent, articolul lui Gh. Surpat „Concepția P.C.R. cu privire la noua revoluție agrară în România” punctează principalele direcții de orientare în procesul înfăptuirii revoluției agrare, obiectivele cercetării științifice precum și rezultatele importante obținute în pregătirea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale a agriculturii, subliniind indicațiile rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al II-lea al consilierilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărănimii, al consilierilor omenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărirea apelor, din februarie 1981: „ne propunem de fapt să realizăm o adevărată revoluție agrară în ceea ce privește producția, productivitatea muncii, nivelul tehnic, eficiența economică, activitatea generală din satele noastre. Pentru a realiza revoluția în agricultură trebuie să realizăm mai întîi revoluția în știință, în conducerea agriculturii, în modul de a lucra al specialiștilor, al țărănimii”.

Numărul doi a marcat „110 ani de la cucerirea independenței de stat depline a României” prin articolele lui Ion Popescu-Puțuri 1877 — moment de excepțională însemnătate în lupta poporului român pentru libertate și independență națională” și „Caracterul național și popular al războiului neatinării” — Vasile Petrișor, Vasile Niculae, reliefind eforturile îndelungate ale țării noastre pentru împlinirea mărețului ideal de la 9 mai 1877 cînd „frontul și țara și-au îngemănat puterile într-o singură voință, făcînd din războiul nostru un adevărat război național și popular”.

Numărul trei publică Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea solemnă consacrată aniversării a 65 de ani de la crearea Uniunii Tineretului Comunist și a 30 de ani de la înființarea Uniunii Asociațiilor Studenților Comuniști din România din 21 martie 1987.

Celor 65 de ani de la făurirea Uniunii Tineretului Comunist le-au fost dedicate articolele lui Constantin Petculescu „Martie 1922 — moment crucial în istoria mișcării revoluționare de tineret din România” prezentînd imaginea istorică a ceea ce a realizat mișcarea de tineret din România, implicarea ei în marile bătălii revoluționare ale poporului român, „Activitatea pilduitoare, înalta viziune și discernere politică a tînarului militant comunist Nicolae Ceaușescu unul din cei mai reprezentativi conducători ai U.T.C., căruia tînăra gene-

rație îi datorează toate succesele luptei sale ulterioare, și „Tineretul și problemele dezarmării, securității și păcii în Europa” semnat de Gh. Prisăcaru.

Actul politic revoluționar de la 30 Decembrie 1947 este amplu prezentat în cadrul rubricii „40 de ani de la Proclamarea Republicii” de articolele lui Ion Popescu-Puțuri „Semnificația istorică a actului politic revoluționar de la 30 decembrie 1947”, Ion Iacoș „Ideea de republică în gândirea mișcării revoluționare și democratice din România”, Ștefan Păslaru „Așașamentul armatei române față de proclamarea Republicii”, Ștefan Lache „Ecoul internațional al proclamării Republicii”. Desprindem ideea generală că evenimentul istoric memorabil de la 30 Decembrie 1947 a marcat începutul unei noi etape în dezvoltarea țării, etapa revoluției și construcției socialiste, saltul calitativ producându-se așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu „în urma unor acumulări cantitative și calitative treptate prin măsuri adoptate de organele centrale de stat existente — guvern și parlament — cu sprijinul puternic al maselor largi populare”.

Mărăști — Mărășești — Oituz (1917—1987) se intitulază rubrica aniversară a „formidabilei înclăștări de forțe” din vara anului 1917. Susținându-și comunicările pe baza documentelor de arhivă Ion Popescu-Puțuri „Semnificația istorică a marilor victorii repurtate de armata română în vara anului 1917” col. Gheorghe Tudor în „Pagini de înalt eroism românesc în legendarele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz”, Vasile Bobocescu cu „Lupta maselor populare din teritoriul cotoplit împotriva ocupanților străini în anii 1916—1918” și Vasile Alexandrescu, Grigore Alexandrescu „Ecoul internațional al eroismului ostașilor români în luptele din 1917” își aduc contribuția la consemnarea paginilor de înalt eroism românesc din legendarele bătălii.

Din varietatea articolelor care alcătuiesc rubrica „Articole-Comunicări” evidențiem în numărul 1/1987 „Viitorul poporului român — obiectiv strategic fundamental al politicii P.C.R. în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, tratând o temă mai puțin studiată până acum. Autorul, Mircea Boța enumeră marile construcții epocale ale prezentului socialist și viitorului comunist al patriei, răspunderea P.C.R. pentru viitorul poporului nostru, preocuparea necontenită pentru dezvoltarea și progresul societății noastre socialiste, ca bază a creșterii nivelului de trai al întregii populații.

Elisabeta Petreanu specifică în „Contribuția P.C.R. la definirea conceptului de solidaritate internațională în epoca contemporană că „întreaga evoluție a țării noastre din ultimii 22 de ani este organic legată de numele și activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu „în concepția căruia solidaritatea internațională include unitatea, colaborarea și solidaritatea cu țările socialiste, cu partidele comuniste și muncitorești”. Omagiiind ziua de naștere și îndelungata activitate revoluționară a tovarășului Nicolae Ceaușescu, Valentina Popovici aduce în atenție, în cadrul aceleiași rubrici, „Opera președintelui Nicolae Ceaușescu pe meridianele lumii”. De la prima carte despre gândirea politică a secretarului general al partidului care a apărut în Grecia în 1974 sub titlul „Nicolae Ceaușescu — Politică externă a României — pace, independență, colaborare internațională” până la ultimele cărți, toate exprimă faptul că „opera tovarășului Nicolae Ceaușescu este o facie ce duce în lume experiența dobândită de poporul român în îndelungata și frământată sa istorie și sintetizată într-o politică lucidă, clară, realistă și consecventă, promovată astăzi de conducătorul partidului și al țării noastre în interesul poporului român, al colaborării cu toate popoarele, în folosul păcii”.

Numerele doi și trei includ materiale privind falsificarea conștiință a istoriei Transilvaniei sub egida Academiei Ungare de științe. Între acestea menționăm articolele semnate de acad. Ștefan Pascu, dr. Mircea Mușat, dr. Florin Constantin „Falsificarea conștiință a istoriei sub egida Academiei Ungare de științe”, Titus Popovici „Metode și stiluri în serviciul falsificării intenționate a istoriei”, dr. Oliver Lustig „Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria victimelor terorii horthyiste”.

Intitulându-și semnificativ articolul aniversar „1 Decembrie 1918 — o zi pentru eternitate” Mircea Mușat îl dedică făuririi statului național unitar român care „a demonstrat dorința și voința neclintită de unire a tuturor românilor”.

Asociind informația documentară cu cele mai recente date și interpretări ale istoriei contemporane a României, articolele semnate de prestigioși istorici, recenziile, prezentările lucrărilor de istorie nou apărute concurează la inserierea „Analelor de istorie” printre publicațiile cu o înaltă ținută științifică.

MAGDALENA STOICESCU

REVISTA DE ISTORIE, București, Anul 1987, tomul 40, nr. 1—12

Apărută sub egida Academiei de științe sociale și politice „Revista de Istorie” se bucură de un binemeritat prestigiu științific datorat nivelului calitativ ridicat al materialelor publicate.

Varietatea spațio-temporală a tematicii abordate ne-a impus o reordonare cronologico-tematică generală și o selecție a celor mai semnificative lucrări.

Analizând raporturile împărat — senat în timpul domniei lui Galus (3741 e.n.) R. Donciu evidențiază evoluția accelerată spre instaurarea unui regim despotice de tip oriental în Imperiul roman (nr. 6).

Așa-zisa „problemă” a anteriorității prezenței românilor în Transilvania față de maghiari, este tratată de V. Ciociltan care, examinând lingvistic, istoric și geografic termenii de Blacus și Gelou întâlniți în cronică Notarului Anonim al regelui Bela al IV-lea dovedește că egalitatea Blacus = român este adevărată iar antroponimul Gelou este un produs lingvistic românesc (nr. 5).

Continuitatea antică și geneza medievală timpurie a orașelor din Europa Apuseană este tema unui interesant și sistematic studiu al reputatului medievist R. Manolescu. Cele două tendințe manifestate în secolele V—XI — de continuitate a vieții urbane romane în Italia, Peninsula Iberică, Galia, sudul Germaniei, sud-estul Britaniei și de apariție a noi centre orașenești (în centrul și nordul Britaniei, țările scandinave) sînt cercetate după criterii social-tipologice. Populația, administrația și cultura în orașele acestei epoci de tranziție sînt pe scurt prezentate în același studiu (nr. 3).

M. Chiper se ocupă de stabilirea datei la care încetează stăpînirea Țării Românești asupra Dobrogei. Argumentînd pe documente din DRH autoarea ajunge la concluzia că și sub Dan al II-lea statul muntean se întindea pînă la Marea cea Mare (nr. 10).

Într-un articol dedicat răscoalei țăranilor transilvăneni din 1437—1438 (de la care se împlinesc 500 de ani) L. Demény, discind amănunțit textele celor două înțelegeri (6 iulie 1437, Cluj-Mănăstur și 10 octombrie 1437) încheiate între țăranii răsculați și nobili ne introduce în mentalitatea colectivă a răsculaților și ne dovedește că prin cauze, obiective și organizare — această răscoală s-a ridicat la nivelul răscoalelor și războaielor țăranesti din Europa feudală” (nr. 6).

Regimul proprietății asupra perimetrelor miniere din Banat, precum și cîteva aspecte reprezentative (forța de muncă, minereu extras etc.) ale sistemului de exploatare

minieră propriu-zisă sub dominația otomană (sec. XVI—XVII) este subiectul materialului publicat sub semnătura Cristinei Feneșan. Perioadele de avînt și de stagnare în exploatarea minieră din zona amintită au depins de evoluția situației militare generale a Imperiului otoman (nr. 9—10).

Șt. Andreescu ne prezintă relațiile existente între țările române în primele decenii ale secolului al XVI-lea. Acțiunile și proiectele pentru unirea spațiului carpatodanubian desfășurate cu precădere de principii Transilvaniei (Ștefan Boeskey, Sigismund Rákoczy, Gabriel Bathory și Gabriel Bethlen) au culminat cu proiectul așa-numitei „Dacii protestante” — inițiat de ultimul dintre aceștia. Dispariția de pe scena politică a lui Bethlen ne limitează la emiterea unor simple ipoteze la ce s-ar fi întîmplat dacă ... (nr. 5—6)

Științele auxiliare ale istoriei sînt reprezentate prin materialul elaborat de M. Dogaru și F. Rinziș care semnalează utilizarea sigiliului personal al domnitorului Radu Șerban la peste două decenii de la moarte, de către Ilinca, nepoata sa și a lui Mihai Viteazul (nr. 9).

O rubrică aparte este consacrată orașului medieval. În cadrul acesteia, I. Căzan-Neagu relevă „europenizarea” Bucureștiului la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, „făcută prin procedee medievale și grefată pe vechi tradiții balcanice”, R. Theodorescu privește orașul ca reședință domnească, M. D. Matei prezintă probleme fundamentale ale genezei vieții urbane medievale în Moldova și Țara Românească, exemplificînd cu analiza orașelor de la Păciul lui Soare, Cetatea Albă, Chilia, Curtea de Argeș, Suceava, Baia și Siretul Gh. Sebestyen, pornind de la afirmația că orice lucrare de arhitectură este istoricește condițională de trei factori (beneficiar, proiectant și constructor) face o analiză a condițiilor tehnice și de organizare socială a muncii a factorului celui mai apropiat de realizarea efectivă — constructorul — în Principatul autonom al Transilvaniei (nr. 3).

Au existat în realitate vechile tratate între țările române și Poarta otomană? Este întrebarea la care M. Maxim, argumentînd indirect mărturii otomane, românești și străine (europene) — răspunde afirmativ. Este semnificativă declarația „Comisiei europene pentru reorganizarea Moldovei și Țării Românești” (1857—1858) pentru care existența Capitulațiilor „este atestată în chip suficient de tratatele înche-

iate de Poartă în timpuri moderne și de un năunăr mare de hațisefuri" (nr. 2).

În „Statutul juridic al României până la cucerirea independenței...” P. Oprescu urmărește evoluția de la stat autonom la stat independent a României, susținând că Țara Românească și Moldova au existat permanent ca state cu un grad mai redus sau mai larg de suveranitate și în perioada dominației otomane (nr. 4).

M. Manea face o detaliată prezentare a implicațiilor diplomatice și militare ale războiului de succesiune la tronul Austriei (1741—1748), conflict care a pus bazele apropierii între Austria și Franța, Anglia și Prusia și a slăbit legăturile între Franța și Spania (nr. 1).

Examinind vocabularul politic al documentelor revoluției de la 1821, V. Joița reliefează semnificația atribuită conceptelor de neam și nație ca elemente ale conștiinței naționale. Autorul confirmă ideea enunțată de N. Bălcescu: „Ridicarea lui Tudor fu destoeptarea nației” (nr. 9).

Organizarea și activitatea forțelor armate naționale în perioada 1831—1848 și 1859—1877 constituie subiectul materialelor semnate de P. Barbu (nr. 8) și D. Preda (nr. 4).

O trecere în revistă a instituțiilor culturale, politice, filantropice, a creațiilor artistice, în „epoca contradictorie” ce a precedat revoluția de la 1848, este realizată de G. Penclea în „Spiritul public în epoca regulamentară” (nr. 6—7).

V. Stan editează — pentru prima dată în țară — un proiect englez de organizare a Principatelor, discutat la Congresul de la Paris (1856). Deși nu a fost acceptat, proiectul, care prevedea menținerea separării politice a Moldovei de Țara Românească și înfăptuirea unei „asimilări a instituțiilor administrative” a influențat stipulațiile actului final adoptat la Congres și dezvăluie totodată politica engleză în problemele Europei răsăritene (nr. 1).

Gr. Chiriță ne înfățișează modul în care au fost concepute structura, funcțiile și rolul statului național român, centru polarizator al tuturor românilor, mai ales în timpul domniei lui Al. I. Cuza, când și „ideea românismului luase un sbor nemai-pomenit” (nr. 1—2).

Activitatea de sprijinire a luptei românilor pentru dreptate socială, unitate și independență, desfășurată vreme îndelungată de publicistul francez A. Ubicini, este reflectată de articolul lui N. Isar (nr. 1).

Știri despre activitatea „Dietei românești a Transilvaniei” (Sibiu, 1863) — care a dat expresie aspirației românilor „spre o viață națională liberă” — culese din ziarle „Buciumul” și „Românul” care apăreau în

Principate, ne sint transmise de Gr. Chiriță (nr. 11).

M. Iosa și D. Hurezeanu prezintă dinamica economiei românești între 1864—1914 evidențiind rolul țărănimii ca forță motrice a procesului de emancipare socială și națională a românilor (nr. 2).

Cuceririi independenței de stat îi sint dedicate citeva articole care se ocupă de relațiile dintre armata și societatea românească (1859—1877), de politica balcanică a României (1875—1877) și de relațiile româno-sirbe (1877).

R. D. Vlad publică fragmente din memoriile inedite ale lui Al. Candiano-Popescu, om politic, „aflat în permanență în mijlocul marilor evenimente din România modernă” Informațiile oferite se circumscriu evenimentelor din anii 1877—1878 (nr. 8—10).

Participarea României la primul război mondial rezultă din articolele dedicate: acțiunilor marinei militare naționale pe Dunăre și Marea Neagră (G. Boroandă); situația populației Bucureștiului (1916—1918) (S. R. Zoner, I. Gavrilă); relațiilor româno-franceze (N. Dascălu, D. Bușă) și româno-americeane (I. Stanciu) (nr. 7).

Noile informații privind activitatea Parlamentului român pentru pregătirea Marii Uniri (C. Paraschiv — nr. 1), lupta românilor din Oltenia pentru înfăptuirea Unirii (A. F. Dinu — nr. 1), acțiunile politico-diplomatice întreprinse pe plan internațional pentru recunoașterea unirii Transilvaniei cu România (I. M. Oprea — nr. 11—12) completează vastul material publicat pînă acum pe această temă.

Regretatul istoric M. N. Popa abordează unele aspecte economice ale raporturilor Europei cu restul lumii la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, evidențiind că, după primul război mondial bogăția și centrul de gravitate internațional s-a deplasat din Europa în lumea extracupeană (S.U.A.) (nr. 12).

Îngrijorarea stîrnită în România de criza renanță, atitudinea opiniei publice, a unor personalități ale vieții politice, măsurile adoptate de guvern (în principal, majorarea sumelor alocate din buget pentru întărirea forțelor armate naționale) ne sint prezentate de N. Dascălu (nr. 12).

În finalul acestei sumare prezentări ne permitem să apreciem că „Revista de istorie” din 1987 și-a adus o reală contribuție la elucidarea unor aspecte mai puțin lămurite ale istoriei naționale și universale, a îmbogățit, în general, fondul de informație istorică accesibilă altor specialiștilor citi și publicului larg cititor.

PINTILIE BADEA FLORIN